

intressanta men svåra frågan om vi kan förstå vad Catharina Ahlgren egentligen tyckte och tänkte genom att studera Adelaides brev. Enligt Björkman kan breven bidra med information om Catharina Ahlgrens självuppfattning, dock kan de ifrågasättas som källor till hennes levnadsteckning. Björkman menar vidare att Catharina Ahlgren genom skrivandet har kunnat utforska den egna tankevärlden. Hon har både undersökt gränserna och överskridit dem. Anonymiteten förlagd i signaturen Adelaide har inneburit att Catharina Ahlgren fritt kunnat pröva olika ställningstaganden. Innehållet i både första och andra delen av boken skulle kunna locka till resonemang av psykologisk art. Björkman undviker dock denna typ av spekulationer och låter den sakliga information hon fått fram tala för sig själv. Tillsammans med beskrivningar av den sociala kontexten är det en levande bild av Catharina Ahlgren som Björkman målar upp.

I den tredje delen byter Björkman än en gång inriktning. Här lämnar hon sin biografiska ansats till förmån för en textanalys. Björkman söker svar på frågan huruvida Catharina Ahlgren levde upp till tidens språkliga stilideal. För att besvara sin fråga analyserar Björkman tre textavsnitt som hon finner representativa för tidskriften. Hon kommer fram till att Catharina Ahlgrens texter på det hela taget stämmer överens med tidens språkliga stilideal även om de också vittnar om några avvikelser. Den fråga Björkman besvarar med hjälp av textanalysen ligger i linje med bokens övergripande syfte. Dock uppfattar jag detta kapitel som ett avbrott från de övriga delarna i boken. Jag menar att textanalysen blir alltför detaljerad. Påpekandet måste dock ställas i relation till frågan vilka läsare Björkman haft i åtanke då hon skrivit boken. Boken tycks skriven för en blandad publik; den skall tilltala såväl läsare med en professionell vetenskaplig hållning som läsare med populärhistoriska intressen. Om detta antagande är riktigt tror jag att redovisningen av textanalysen med fördel hade kunnat reduceras. En presentation av resultaten hade varit tillräcklig.

Bokens fjärde och femte delar innehåller en intressant och viktig granskning av Catharina Ahlgrens översättningsarbeten, ett resonemang kring 1700-talets översättningspraxis, samt en diskussion kring vilken läsning Catharina Ahlgren kan ha tagit del av och vilket inflytande den kan ha haft på hennes arbete. Med de två sista delarna binds bokens innehåll samman till en fungerande helhet.

I inledningskapitlet skriver Björkman att uppdra-

get att beskriva en försvunnen människas värld kan förefalla vara mer lämpat för en romanförfattare än för en forskare. Med sin egen bok som exempel menar jag att hon i denna fråga snarast befäster forskarens förtjänster. Margareta Björkman har skrivit en biografi i vilken hon med framgång kombinerar ett vetenskapligt förhållningssätt alla fördelar med en levande och lättillgänglig framställning.

Eva Joelsson

Jakob Christensson (red.), *Signums svenska kulturhistoria. Frihetstiden*, Lund: Signum, 2006. (569 s.)

Bandet om frihetstiden utgör fjärde delen av Signums stora satsning på ett översiktsverk om svensk kulturhistoria. Totalt planeras åtta band. Denna volym innehåller sammanlagt 17 artiklar, alla av olika författare. Större delen är bearbetningar av tidigare publicerat material. Här finns bland annat texter om lantprästernas villkor (Carin Bergström), om religion (Ingmar Brohed), universiteten (Bo Lindberg), bokhistoria (Per Ridderstad), om trädgårdsodling och jordbruk (Ingvar Svanberg resp. Carl-Johan Gadd), manufaktur och förlagssystem (Lars Magnusson), topografi (Maria Adolfsson), arkitektur (Elisabet Stavenow-Hidemark), brevskrivning och språkundervisning (Stina Hansson resp. Elisabet Hammar) samt teater och opera (Marie-Christine Skuncke). Som synes är det lite av varje. Eftersom väldigt mycket kan rymmas under beteckningen »kulturhistoria» och redaktören samtidigt varit tvungen att begränsa omfånget, så har urvalet blivit en aning godtyckligt. Signums kulturhistoria är ingen heltäckande översikt av svenskt 1700-tal, det handlar snarare om en samling specialstudier.

De enskilda artiklarna skiljer sig inte åt enbart till innehållet. Kronologin är också den ganska vagt definierad. Några av författarna håller sig till den traditionella politiska tidslinjen (1718/1721–1772), andra fortsätter långt in i 1800-talet, medan åter andra i stället letar sig bakåt till stormaktstiden. Detta är väl i sig inga större problem så länge man anger skäl för sina överträdelser. Nils Erik Villstrand, exempelvis, behandlar nyhetsförmedling via predikstolen. Bruket att sockenprästen läste upp officiella – och mindre officiella – kungörelser från predikstolarna före gudstjänsten bestod under en lång tidsperiod och det är då lämpligt att som Villstrand gör behandla detta som ett fenomen. Så gör dock inte alla författare, och vid några tillfällen

blir den brutna kronologin en aning irriterande, eftersom de empiriska exempel som ges känns malplacerade.

Den tematiska dispositionen är visserligen en styrka i så måtto att artiklarna med fördel kan läsas var för sig. Nackdelen blir tyvärr att den som läser boken i ett sträck kommer att sakna en genomgående tanke eller ett övergripande resonemang. Det faktum att författarna är så pass många har sannolikt bidragit starkt till detta.

Brokigheten i ämnesvalen hänger också samman med redaktörens lovvärda ambition att hålla en (relativt) hög akademisk nivå. I valet mellan ett journalistiskt och ett akademiskt framställningssätt har Christensson valt det senare. Han har vunnit stora fördelar genom att han kunnat dra nytta av de många artikel författarnas specialkompetenser. En annan orsak till att urvalet av artiklar framstår som spretigt står som sagt att finna i själva tanken på en kulturhistoria. Den har ingen institutionell bas att falla tillbaka på – det finns ju inga kulturhistoriker av facket vid våra universitet. Kulturhistoria blir därför av nödvändighet en tvärvetenskaplig affär. Därtill kommer att det så kallade antropologiska kulturbegreppet, som vanligen ligger till grund för kulturhistoria i våra dagar, är otroligt brett. Det innefattar i princip all mänsklig verksamhet. Paradoxalt nog har just detta blivit något av en röd tråd genom hela volymen. I någon mån har alla de enskilda artikel författarna tagit till sig detta synsätt. Betoningen ligger genomgående mer på hur man levde än vad som skedde. Närmare bestämt handlar det om hur människor agerade – *hur* man läste och skrev, inte vad; *hur* man ventilerade dissertationer vid universiteten, inte vilka ämnen som behandlades, och så vidare.

Det faktum att det är den nya sväravgränsade kulturhistoriska riktningen som inspirerat Christensson och hans medhjälpare är alltså på sätt och vis samtidigt en styrka. Karin Sennefelts artikel, där frihetstidens »politiska kultur» beskrivs, visar hur det problematiska kulturbegreppet trots allt kan fungera kreativt. Sennefelt betonar frihetstidens egenart. Den innebar nya sätt att tänka kring, tala om och inte minst utöva politik. Angreppssättet känns här som ett nytt fräscht perspektiv på ett gammalt välkänt ämne, och tack vare detta tillför boken något nytt jämfört med äldre flerbandsverk som exempelvis Sten Lindroths *Svensk lärdomshistoria* (1975–1981) eller Sten Carlsson och Jerker Roséns *Den svenska historien* (1966–1968). Samma styrka visar sig i Greger Anderssons artikel om musik – här

är det en problematisering av den länge förhärskande kategoriseringen av folk- och konstmusik som ger god effekt. Andersson visar hur spelmännen på landsbygden under 1700-talet stod i nära kontakt med den samtida barocka »konstmusiken» – den äktsvenska »folkmusiken» är i mångt och mycket en idealiserad skapelse av 1800-talet.

Den goda forskningsanknytningen är också den en styrka. Sennefelts och Bergströms artiklar bygger båda direkt på författarnas avhandlingar och alla medarbetare har en gedigen forskningsbakgrund. Många av texterna är i språkligt hänseende mer lättillgängliga än respektive forskares akademiska publikationer, vilket gör verket intressant för den som vill få en introduktion till modern svensk 1700-talsforskning. Något som, lite överraskande, saknas är en mer kritisk hållning till epoken. På senare år har det ju blivit allt vanligare med en »postmodern» eller »postkolonial» kritik av såväl upplysningen som kolonialismen och det moderna över huvud taget. Något sådant kunde man ha förväntat sig även i en svensk kulturhistoria, exempelvis på tal om naturvetenskaperna eller ostindiska kompaniet, som behandlas i varsitt kapitel. Men det finns väldigt lite av detta – inget nämns till exempel om att Linné faktiskt betraktas som en av grundläggarna av den moderna vetenskapen om människans raser. Det är oklart om detta är ett medvetet perspektivval eller inte, men det är hur som helst gemensamt för flera av medarbetarna. De har en förhållandevis positiv uppfattning om vetenskapen, framsteget och upplysningen. Detta gäller kanske allra mest för redaktören själv. Christensson markerar i sin inledning tydligt att frihetstiden bör betraktas som en ny epok, ett avgörande brott med stormaktstiden. Han talar med engagemang om en svensk upplysning. Det tas mer eller mindre för givet genom hela volymen att de franska upplysningsidéerna fick stort genomslag i Sverige. Christensson hävdar till exempel att Rousseaus kulturkritik var »ett allmänt samtalsämne» i Sverige kring år 1750. I den avslutande artikeln, »Drömmen om Kina», presenterar han också upplysningen som en tid då Västeuropa lät sig »förföras av det främmande och exotiska», och inte den tid då det moderna västerlandets självbild konstruerades i mötet med den Andre – vilket en postkolonialt inspirerad forskare kanske skulle göra. Christensson och hans medarbetare argumenterar väl för sin sak, men den bild de för fram är inte okontroversiell.

Vidare är det utan tvekan så att Signums kulturhistoria genom att ligga på en relativt hög nivå med en

mycket stark akademisk prägel, möjligen löper risken att skrämja bort en del läsare. Boken förutsätter tyvärr alltför ofta ett mått av historisk allmänbildning som inte står att finna bland 2000-talets gymnasister, till vilka man annars tänker sig att böckerna borde kunna vända sig. Så använder till exempel Ingmar Brohed begreppet »hantverksämbete» i stället för »skrä» i sin artikel. Detta är naturligtvis helt igenom korrekt för en historiker, men vilka kan förväntas förstå vad han menar?

Sammanfattningsvis vill jag ändå säga att Signums ambitiösa projekt i det stora hela är alldeles lysande tack vare kompetenta medarbetare och de delvis nya perspektiven. Illustrationerna tillhör också verkets stora förtjänster. Varje band innehåller dels en mängd svartvita bilder, kopparstick och dylikt, insprängda i texten, men framför allt ett stort antal mycket väl framställda färgplanscher. De problem jag nämnt är sådana att de sannolikt till stor del är oundvikliga. Att ge ut ett översiktsverk av detta slag innebär en lång rad svåra avvägningar och kompromisser, och som resultat av dessa blir ingen läsare helt nöjd.

Andreas Hellerstedt

Lars Ljungström, *Georg Haupt. Gustav III:s hovschatullmakare*, Stockholm: Kungl. husgerådskammaren/Atlantis, 2006. (167 s.)

Varför en bok om Georg Haupt? Lars Ljungström besvarar själv frågan i förordet till sin bok: syftet är att »beskriva Haupt i ett bredare sammanhang än man tidigare gjort». Boken har dessutom fungerat som katalog till den första större utställningen av Haupt's möbler sedan 1952, som Ljungström anordnade på Husgerådskammaren.

För 105 år sedan publicerade John Böttiger den första monografiska framställningen om svenskt konsthantverk: *Kungl. Hovschatullmakaren och ebenisten Georg Haupt. En studie till 1700-talets konstslöjdbistoria*. Marshall Lagerquist utgav 1979 studien *Georg Haupt Ebéniste du Roi*. Båda dessa böcker försöker redogöra för Haupt's tid i Sverige.

Marshall Lagerquist diskuterar det dåliga källäget i sin bok om Haupt. I synnerhet är det de sju år under 1760-talet då Haupt vistades utomlands som ligger höljd i dunkel. Just dessa år är ett huvudtema för Lars Ljungström's framställning, med uppsatser av

Rosemarie Stratmann-Döhler om tiden i Paris och av Lucy Wood om Londonvistelsen.

Egentligen sträcker sig den osäkra perioden redan från 1759, då Haupt blev gesäll efter att ha tillbringat sin läroperiod hos Johan Conrad Eckstein. Från år 1762 finns en notering om att Haupt begått nattvarden i Tyska kyrkan. I november samma år befann sig Haupt och hans reskamrat gesällen Christopher Furlloh i Amsterdam. Vintern 1766–67 arbetade Haupt på slotet Chanteloup i Frankrike. Den första noteringen om att Haupt befunnit sig i London är från februari 1768. Ett litet bord tillverkat av Haupt för sir William Chambers bär årtalet 1769. Samma år kallades Haupt hem för att bli hovsnickare, och i februari 1770 infann han sig med en ritning vid snickarämbetets möte och begärde att få ritningen godkänd som mästestycke. Där har vi de säkra hållpunkterna för Haupt's aktiviteter under nästan elva år.

Lars Ljungström's bok, liksom tidigare Böttiger's och Lagerquist's, bygger på arkivuppgifter och utförda möbler, men också vissa antaganden. I Ljungström's fall handlar det om pusselbitar om vad som pågick i metropolerna Paris och London vid tidpunkten för Haupt's vistelse där. Stratmann-Döhler tar ett brett grepp om uppgiften i sin uppsats om möbelsnickeriet i Paris på 1760-talet. De viktigaste mästarna och uppdragsgivarna presenteras. Riktigt intressant blir det när Stratmann-Döhler ser på de konstnärliga impulser som Haupt kan ha fått i Paris. Författaren kunde dock ha varit öppnare med att redogöra för de andra intryck som Haupt kan ha mött, vid sidan av andra mästares möbler. Den konstnärliga processen har sannolikt inte ändrat sig från 1700-talet till i dag. Därför kan en dekor ha väckt intresse oavsett om den fanns på en byggnad, en kaffekopp eller en byrå.

Invändningen gäller även för andra delar av boken. Ett exempel finns i katalogdelen där dekoren på Gustav III:s vaksäng (kat. nr. 34) omnämns. Inga egentliga försök görs till diskussion om dekorens uppkomst, annat än att den hänförs till Christopher Furlloh's byrå från 1767 och ett medaljskåp från Linnell's verkstad. Det som skiljer vaksängens från Furlloh's byrå är bland annat Gustav III:s initial. Varifrån kommer bruket att använda initialer som dekor? Känt är att madame du Barry i september 1771 beställde en servis med sina initialer från Sèvres. Som en av de ledande i Paris när det gäller lyxkonsumtion och smak är det inte otroligt att hon med sin beställning inspirerat till andra konstnärliga uttryck. Det ska dock framhållas att Lars